

Lech Płotkowski¹

Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa

Wydział Leśny

SGGW

Warszawa

Lasy prywatne jako czynnik rozwoju obszarów wiejskich

Private woods as a factor of development in rural areas

Abstract. The relative weight of private forestry in the whole of Polish forestry sector is displayed, with respect to area and production. A recommended model of the private forestry organization is a producer association which would provide technical and commercial information to its members and negotiate prices for wood at various levels.

Key words: private forestry, Poland

Synopsis. Pokazany jest udział prywatnej gospodarki leśnej w całości gospodarki leśnej w Polsce, w odniesieniu do powierzchni i produkcji. Jako przyszłościowy model organizacji prywatnego leśnictwa w Polsce proponowane jest utworzenie zrzeszenia prywatnych właścicieli lasów, które służyłoby członkom doradztwem technicznym i handlowym oraz negocjowało ceny drzewa na różnych poziomach.

Słowa kluczowe: lasy prywatne, Polska

Wstęp

Od wielu lat ludzie próbują zrozumieć istotę związków leśnictwa ze środowiskiem. Coraz powszechniejsza jest bowiem świadomość, iż leśnictwo jest tą formą użytkowania ziemi, która dostarcza wyjątkowo wielu różnorodnych korzyści. Ich zakres i poziom zależą zarówno od charakteru samego lasu, jak i sposobu prowadzenia gospodarki leśnej. Stąd też całość kształtu produktów, usług oraz wartości niematerialnych określa się powszechnie mianem funkcji lasu. Kształtowaniem ich pozytywnego oddziaływania na otoczenie, zajmują się wszystkie dziedziny nauk leśnych oraz praktyki gospodarczej [Kłoczek 2005]. Odzwierciedleniem tej sytuacji jest różnorodność klasyfikacji funkcji lasów, traktowanych zarówno jako integralna część środowiska przyrodniczego jak i sfera produkcji materialnej [Kłoczek i Płotkowski 1997].

W literaturze fachowej można spotkać różne propozycje klasyfikacji funkcji lasów. Wiele prób grupowania tych funkcji w sposób kompleksowy można znaleźć w oficjalnych dokumentach, głównie z zakresu polityki leśnej państwa. Podstawowy dokument z tego zakresu (Polityka Leśna Państwa z 1997 r.) stwierdza, że lasy pełnią różnorodne funkcje w sposób naturalny lub w wyniku działań podejmowanych w ramach gospodarki leśnej, przy czym wyróżnia się trzy następujące grupy funkcji, a mianowicie: a) funkcje ekologiczne (ochronne), b) funkcje socjalne i c) funkcje produkcyjne (gospodarcze). Sposób powiązania wymienionych grup funkcji i gospodarki leśnej z otoczeniem społeczno-gospodarczym, ukierunkowany na zachowanie równowagi wymogów ekologicznych oraz interesów

¹ Dr hab., prof. SGGW

ekonomicznych i potrzeb społecznych, zależy od zespołu warunków przyrodniczo-gospodarczych i uwarunkowań społecznych, czyli od elementów wyznaczających sposób realizacji modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej [Płotkowski 2001].

Ogólna charakterystyka prywatnego sektora gospodarstwa leśnego

Ewidencyjna powierzchnia lasów według stanu na 31.12.2005 r. wynosiła 9 200 tys. ha, co odpowiadało lesistości kraju na poziomie 28,8%. Udział powierzchni gruntów leśnych w powierzchni lądowej kraju wynosił 29,9%.

Należy również wymienić grunty związane z gospodarką leśną, które zajmowały powierzchnię 200 tys. ha, a w tym w zarządzie Lasów Państwowych znajdowało się 194 tys. ha. Natomiast rzeczywista powierzchnia lasów prywatnych jest znacznie większa niż to wynika ze sprawozdawczości sporządzanej na podstawie powszechnej ewidencji gruntów, ponieważ znaczna część zalesionych gruntów rolnych i nieużytków nadal figuruje w tej ewidencji jako grunty rolne lub nieużytki. Zdarza się, że zmiany te nie są wprowadzane do ewidencji gruntów nawet przez okres 20-30 lat, mimo że zgodnie z obowiązującymi przepisami na właścicielu gruntu ciąży obowiązek ich zgłoszenia [Płotkowski 2002].

Tabela 1. Struktura własności leśnej w Polsce według stanu na 31 grudnia 2005 roku
Table 1. Structure of woodland property in Poland as on 31 December 2005

Forma własności	Powierzchnia, tys. ha	Struktura
Ogółem grunty leśne	9 200	100
Lasy ogółem	9 000	97,8
publiczne	7 410	80,5
własność Skarbu Państwa	7 329	79,7
w tym:		
w zarządzie Lasów Państwowych	7 042	76,5
parki narodowe	183	2,0
w zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa	104	1,1
własność gmin	82	0,9
prywatne	1 590	17,3
w tym własności:		
osób fizycznych	1 492	16,2
wspólnot gruntowych	68	0,7
spółdzielni	7	0,1
inne	23	0,3
Grunty związane z gospodarką leśną	200	2,2
w tym:		
w zarządzie Lasów Państwowych	194	2,1
Lesistość w %	28,8	

Źródło: [Rocznik... 2007].

Do lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa zalicza się zgodnie z ustawą o lasach [Ustawa... 1991] lasy: osób fizycznych, wspólnot gruntowych, rolniczych spółdzielni, gmin (mienie komunalne) oraz innych osób prawnych (kościółów, związków wyznaniowych, organizacji społecznych itp.)

Zgodnie ze standardem klasyfikacyjnym „Systematyka form prawno-organizacyjnych” określonym ustawą o statystyce publicznej (Dz. U. Nr 88 z 1995 r., poz. 439) lasy gminne wchodzą w skład lasów publicznych, natomiast pozostałe lasy nie stanowiące własności Skarbu Państwa tworzą własność prywatną. Powierzchnia lasów gminnych wynosiła 82 tys. ha. Natomiast ogólna powierzchnia lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa wynosiła w 2005 roku 1 590 tys. ha, co stanowi 17,3% ogółu powierzchni leśnej kraju.

Dominujący udział wśród lasów prywatnych przypada na lasy osób fizycznych. Lasy te według stanu na 31.12.2005 r. zajmowały 1 491 tys. ha, co stanowiło 16,2% powierzchni wszystkich lasów kraju. Najwięcej lasów prywatnych znajduje się w województwie mazowieckim (21,22%) oraz lubelskim (13,89%). W województwie podlaskim udział ten wynosi 11,92% i jest prawie równy udziałowi w województwie małopolskim (mniej o jedną tysięczną procenta). W pozostałych województwach udział ten jest mniejszy od 10%. Wymienić należy jeszcze województwa: łódzkie (7,75%), podkarpackie (6,20%), świętokrzyskie (5,18%), śląskie (5,00%), wielkopolskie (4,87%) oraz pomorskie (4,38%). Najmniejszy udział lasów prywatnych występuje w województwach: lubuskim (0,51%), zachodniopomorskim (0,64%), opolskim (0,68%) oraz dolnośląskim (0,84%). Udział lasów prywatnych w poszczególnych województwach jest więc bardzo zróżnicowany i co najmniej w kilku województwach lasy te posiadają stosunkowo małe znaczenie.

Więcej informacji o lasach prywatnych dostarczył Powszechny Spis Rolny przeprowadzony w 2002 roku. Spis ten przeprowadzono u:

- użytkowników gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych przekraczających 1 ha,
- osób fizycznych użytkujących działki rolne o powierzchni użytków rolnych od 0,1 do 1 ha włącznie,
- właścicieli zwierząt gospodarskich nie posiadających użytków rolnych lub posiadających użytki rolne o powierzchni poniżej 0,1 ha,
- osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, których podstawowym rodzajem działalności (według Europejskiej Klasyfikacji Działalności) jest prowadzenie upraw rolnych, warzywnictwa i ogrodnictwa, chów i hodowla związana z rolnictwem, gospodarka łowiecka, hodowla i pozyskanie zwierząt łownych łącznie z pokrewną działalnością usługową oraz jednostki, które niezależnie od działalności podstawowej są użytkownikami użytków rolnych o powierzchni przekraczającej 1 ha.

Powierzchnia lasów będących w użytkowaniu. podmiotów objętych spisem wynosiła w 2002 roku 1076 tys. ha. Spis umożliwił także rozpoznanie struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych według powierzchni posiadanych lasów:

Tabela 2. Powierzchnia lasów prywatnych w grupach obszarowych gospodarstw rolnych
 Table 2. Number of farms possessing woods and their woodland area by farm size

Grupy obszarowe lasów	Liczba gospodarstw	Powierzchnia lasów, tys. ha
0,1 – 0,5 ha	327 057	78,8
0,5 – 1 ha	188 687	129,7
1 – 2 ha	173 592	235,2
2 – 3 ha	68 776	162,0
3 – 5 ha	48 639	182,4
5 – 10 ha	24 320	161,0
10 – 15 ha	4 193	52,5
15 – 20 ha	1 677	24,2
20 ha i więcej	1 677	50,5
Ogółem	838 608	1 138,0

Źródło: [Grzesiak 2007]

Liczba indywidualnych gospodarstw rolnych posiadających lasy sięgała prawie 839 tysięcy. Przeciętna powierzchnia lasów przypadająca na 1 gospodarstwo rolne mające las wynosiła 1,28 ha, przy czym najwięcej w województwie pomorskim (3,46 ha), a najmniej w podkarpackim (0,78 ha). O znacznym rozdrobnieniu lasów będących w posiadaniu osób fizycznych świadczy fakt, że w 61,5% indywidualnych gospodarstw rolnych powierzchnia lasów nie przekracza 1 ha, a lasy powyżej 5 ha posiada tylko 3,8% gospodarstw, które skupiają jednak 26,8% (ponad 288 tys. ha) całości lasów prywatnych. Lasy o powierzchni ponad 10 ha posiadało zaledwie 0,9% gospodarstw.

Powierzchnia lasów prywatnych należących do osób fizycznych nie będących użytkownikami gospodarstw rolnych wynosiła ponad 382 tys. ha, co oznacza wzrost o ponad 100 tys. ha w porównaniu z rokiem 1996. Sygnalizuje to proces, występujący i nasilający się również w niektórych krajach zachodniej Europy, skupiania lasów w rękach „rezydentów”, co wiąże się z innymi formami gospodarowania i wykorzystywania tych lasów w porównaniu z lasami chłopskimi.

Poza dominującymi wśród lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa lasami osób fizycznych (89,2%), niewielki udział w ich powierzchni posiadają wspólnoty leśne (4,2%), ale wyróżniają się one stanem zasobów i poziomem zagospodarowania. Posiadają również większe możliwości racjonalnej gospodarki, wynikające ze wspólnego organizowania wykonawstwa zadań, na większej powierzchni lasów, przez wykwalifikowaną kadrę zatrudnioną przez większość zarządów wspólnot. Takie znane wspólnoty jak witowska i wołyńska potwierdzają, że stowarzyszenie się prywatnych właścicieli lasów leży zarówno w interesie państwa, jak i w interesie samych właścicieli.

Struktura gatunkowa lasów prywatnych i gminnych odzwierciedla powierzchnię zajmowaną przez gatunki panujące w drzewostanie. Cześć gatunków panujących połączono w grupy. Dotyczy to np.: wszystkich gatunków sosny i modrzewia, jodły i daglezi, wszystkich gatunków dębu wraz z klonem, jaworem i wiązem, brzozy wraz z robiną akacjową oraz osiki wraz z lipą i wierzbą. W 1999 roku drzewostany iglaste zajmowały 73,58% a drzewostany liściaste 26,42% powierzchni wszystkich lasów prywatnych. W lasach tych, podobnie jak w lasach Skarbu Państwa, dominowała sosna (63,42%), a jej udział w porównaniu z rokiem 1996 zmniejszył się o 0,3%. Na kolejnych miejscach znajdują się: olcha (9,0%), brzoza wraz z robiną (8,28%), świerk (5,61%), jodła wraz z

daglezią (4,55%), dąb wraz z jesionem, klonem, jaworem i wiązem (4,11%), buk (2,85%), grab (1,08%), osika wraz z lipą i wierzbą (0,99%) oraz topola (0,12%). Porównując powyższe dane z udziałem gatunków w 1996 roku zauważa się (w punktach procentowych) wzrost udziału olchy o 0,1%, brzozy o 0,28%, świerka o 0,03%, dębu o 0,11% a jednocześnie spadek udziału jodły o 0,05%, buka o 0,05% oraz osiki o 0,01%. Można więc stwierdzić, że zmiany struktury gatunkowej w lasach prywatnych i gminnych są minimalne. Największe udziały sosny występowały w województwach: wielkopolskim (83,3%), pomorskim (82,7%), świętokrzyskim (81,4%) oraz łódzkim (81,3%), a najmniejszy udział w dolnośląskim (15,5%). W województwie podlaskim udział sosny zbliżony był do średniej krajowej i wynosił 66,2%. Świerk dominował w województwach małopolskim (26,4%) i śląskim (24,4%). Dąb dominował w województwie dolnośląskim (30,5%), jodła w małopolskim (23,4%), a olcha w warmińsko-mazurskim (18,4%). W województwie podlaskim oprócz wyżej wspomnianego udziału sosny należy wymienić olchę z udziałem 15,7%, brzozę z 11,7%, świerk z 3,7% oraz dąb z 1,6%. Natomiast udziały pozostałych gatunków nie przekraczały 1%.

Należy również dodać, że w powierzchni leśnej (zalesiona i nie zalesiona) udział powierzchni nie zalesionej (halizny, zręby i płazowiny) wynosił 5,03% (80 tys. ha). Największe takie udziały powierzchni leśnej nie zalesionej występują w następujących województwach: mazowieckim (7,3%), opolskim (7,3%), warmińsko-mazurskim (7,0%), świętokrzyskim (6,7%) oraz zachodniopomorskim (5,9%). W województwie podlaskim udział powierzchni nie zalesionej wynosił 5,7%.

Tabela 3. Struktura wiekowa drzewostanów w lasach prywatnych i gminnych w 1999

Table 3. Structure of private and communal woods area by age class

Klasa wieku	Udział, %
I	18,72
II	36,62
III	26,62
IV	11,53
V i wyżej	4,69
Klasa odnowienia i do odnowienia	1,82

Źródło: [Rocznik... 2007].

Zasoby drzewne na pniu w lasach prywatnych i gminnych wynosiły w 1999 roku 188,7 mln m³, a zasobność na 1 ha powierzchni zalesionej sięgała 124 m³. Największe zasoby drzewne znajdowały się w następujących województwach: małopolskim 33,4 mln m³, lubelskim 24,2 mln m³, podlaskim 21,0 mln m³ oraz podkarpackim 19,8 mln m³. Najmniej natomiast w województwach: lubuskim 1,3 mln m³, opolskim 1,6 mln m³ oraz zachodniopomorskim 1,8 mln m³. Największa zasobność na 1 ha powierzchni zalesionej występowała w następujących województwach: podkarpackim 173 m³, małopolskim 172 m³, dolnośląskim 163 m³, a najmniejsza w pomorskim 94 m³ oraz mazowieckim 96 m³.

Udział sektora prywatnego w ogólnej produkcji leśnictwa jest niewielki i zbliżony do udziału lasów prywatnych w powierzchni kraju. Wartość globalna produkcji leśnictwa wynosiła bowiem w 2005 roku w sektorze prywatnym około 1 561 mln zł, co stanowiło 25% wartości globalnej produkcji leśnictwa ogółem.

Wielkość produkcji globalnej, zużycia pośredniego oraz wartości dodanej brutto leśnictwa w sektorze prywatnym oraz udział tych wartości w odpowiednich wartościach w całym leśnictwie krajowym przedstawia tabela 4.

W latach 1980-1996 udział lasów prywatnych w pozyskaniu drewna grubego (grubizny) kształtował się na poziomie 6-7% łącznego pozyskania w kraju, natomiast pozyskanie drewna cienkiego (drobnicy) nie jest statystycznie rejestrowane w tej formie własności. Stopień ilościowego zróżnicowania pozyskania drewna w lasach różnych form własności charakteryzuje wskaźnik przeciętnego pozyskania grubizny na 100 ha. W lasach prywatnych wskaźnik ten jest ponad trzy razy niższy niż w lasach państwowych i w 2002 roku wynosił odpowiednie liczby wynosiły 85 m³ i 342 m³ na 100 ha powierzchni lasów.

Różnice w pozyskaniu drewna z jednostki powierzchni pogłębiają się na niekorzyść lasów prywatnych, jeżeli wziąć pod uwagę proporcje między pozyskaniem drewna opałowego i użytkowego. W lasach prywatnych pozyskiwano znacznie większy odsetek drewna opałowego niż w lasach państwowych. Udział drewna opałowego w pozyskaniu grubizny wynosi w lasach prywatnych około 18%, podczas gdy w lasach państwowych 6,2%. Natomiast w przypadku tylko drewna liściastego udziały te były zbliżone, w lasach prywatnych 27% i w lasach państwowych 26%.

Tabela 4. Produkcja globalna, zużycie pośrednie oraz wartość dodana w sektorze prywatnym leśnictwa

Table 4. Gross product, internal consumption and value added in the private sector of forestry

Kategoria ekonomiczna	Rok	Ogółem w kraju	Sektor prywatny	Udział sektora prywatnego
		tysiące złotych		
Produkcja globalna	2000	5 393 271	1 340 964	24,86
	2001	5 192 939	1 556 453	29,97
	2002	4 901 397	1 409 311	28,75
Zużycie pośrednie	2000	2 796 134	426 015	15,24
	2001	2 527 445	493 687	19,53
	2002	2 540 540	440 129	17,32
Wartość dodana brutto	2000	2597 137	914 949	35,23
	2001	2 665 494	1 062 766	39,87
	2002	2 360 857	969 182	41,05

Źródło: [Rocznik... 2007].

W lasach prywatnych zwraca uwagę duży udział drewna tartacznego, który w 1996 roku przekroczył 60% i był znacznie wyższy niż w lasach państwowych (45%). Można więc sądzić, że w lasach prywatnych drewno jest wykorzystywane nieracjonalnie i do drewna tartacznego zaliczane są również cenniejsze sortymenty (np. drewno sklejkowe i zapalczane). Natomiast występujący w początku lat dziewięćdziesiątych problem cięć dewastacyjnych (wzrost pozyskania w latach 1991-1996 o 17% w skali kraju) został zahamowany dzięki wprowadzeniu obowiązku znakowania (legalizacji) drewna pozyskiwanego w lasach prywatnych.

W lasach prywatnych w 2002 roku pozyskano łącznie 1 110 870 m³ drewna, a w tym grubizny iglastej 875 058 m³ (drewno dłuźycowe 692 786 m³ + 182 272 m³ drewno stosowe) oraz grubizny liściastej 235 812 m³ (drewno dłuźycowe 151 694 m³ + 84 118 m³

drewno stosowe). Najwięcej pozyskano w województwach: małopolskim (235 201 m³), lubelskim (180 372 m³), mazowieckim (111 809 m³), podkarpackim (98 361 m³) oraz śląskim (91 327 m³). Najmniej pozyskano w województwach: zachodniopomorskim (5 972 m³) oraz opolskim (7 905 m³).

Właściciele lasów prywatnych są odpowiedzialni za wykonanie zadań z zakresu gospodarki leśnej, które wynikają z uproszczonych planów urządzenia lasu, a przy ich braku z zadań ustalonych przez nadzorujących gospodarkę leśną w lasach prywatnych. Właściciele lasów prywatnych pokrywają również koszty tych prac za wyjątkiem udzielanych w niektórych przypadkach dotacji do zalesień.

W 2005 roku odnowienia i zalesienia w lasach prywatnych objęły łącznie powierzchnię 8 646,3 ha, a w tym użytków rolnych zalesiono 6 535 ha, halizn i płazowin 264 ha, zrębów 1 106 ha, natomiast odnowienia naturalne wystąpiły na 741 ha. Powierzchnia odnowień i zalesień w lasach prywatnych stanowi 23,08% ogółu zalesień i odnowień w kraju. Poza tym w lasach prywatnych wykonano poprawki i uzupełnienia na 874 ha, pielęgnowanie lasu na 16 189 ha oraz trzebieże na 55 335 ha. Największe powierzchnie odnowiono i zalesiono w województwach: mazowieckim (2 434 ha), lubelskim (1 507 ha), warmińsko-mazurskim (1 095 ha) oraz podlaskim (1 086 ha). Najwięcej użytków rolnych i nieużytków zalesiono w województwie mazowieckim, bo aż 2085 ha, a najmniej w opolskim, jedynie 121 ha.

O zainteresowaniu możliwością zalesiania gruntów rolnych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 świadczy 2 225 zgłoszonych wniosków już jesienią 2004 r., z których 1 679 zostało zaakceptowanych. Umożliwiło to posadzenie lasu wiosną i jesienią 2005 r. na powierzchni 6 530 ha. Rolnicy uzyskali wsparcie finansowe w wysokości 50,5 mln zł, w tym z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej blisko 30,5 mln zł. Warto dodać, że w roku następnym (tj. w 2005 r.) zgłoszono już 4 491 wniosków obejmujących powierzchnię 17,5 tys. ha. Planowane dopłaty określono na poziomie 138 mln zł, w tym 110 mln zł miało pochodzić z środków Unii Europejskiej.

Według przyjętego przez Rząd RP w dniu 23.06.1995 roku Krajowego Programu Zwiększania Lesistości do roku 2020 rozmiar zalesień gruntów porolnych ma osiągnąć 700 tys. ha, w tym 350 tys. gruntów prywatnych. Należy zaznaczyć, że z danych Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii według stanu na 1 stycznia 2000 roku wynika, że w kraju jest 2,11 miliona hektarów gruntów rolnych klasy VI i VIz, a więc potencjalnych powierzchni, które mogą być zalesione. Największe powierzchnie użytków rolnych klas VI i VIz znajduje się w województwach: mazowieckim (399,8 tys. ha), wielkopolskim (309,2 tys. ha) oraz podlaskim 212,7 tys. ha. Ponadto z danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku wynika, że 2 302,2 tys. ha to odłogi i ugory, z czego 1 903,2 tys. ha w sektorze prywatnym, co stanowi odpowiednio 17,6% i 14,6% powierzchni gruntów ornych ogółem.

Model funkcjonowania prywatnej gospodarki leśnej

Określenie cech modelu gospodarki leśnej w odniesieniu do prywatnego sektora naszej gospodarki wydaje się być szczególnie kłopotliwe. Inna jest bowiem rola i możliwości wielkopowierzchniowego gospodarstwa leśnego kierującego się w swych decyzjach gospodarczych zasadami trwałości produkcji leśnej i ciągłości użytkowania, inna zaś gospodarstwa małego, często rzędu od kilku arów do kilku, a bardzo rzadko kilkunastu

hektarów, wchodzącego jednocześnie w skład gospodarstwa rolnego, co w naszych warunkach jest przypadkiem najczęstszym [Opracowanie... 2004]. Szczególnie trudna wydaje się ocena funkcji dochodowej lasów i ich funkcji jako miejsca pracy. Większość prywatnych gospodarstw leśnych nie dysponuje bowiem infrastrukturą w postaci dróg, maszyn, specjalistycznego sprzętu (nie licząc ciągników rolniczych), szkółek itp. pomocniczych środków produkcji. W najlepszym razie mogą mieć jakąś niewielką ich część. Zasadniczym bowiem środkiem produkcji, a jednocześnie źródłem dochodu, jest tu sam las. To pierwsza bardzo ważna cecha prywatnego sektora naszej gospodarki leśnej. Druga to fakt, że w zasadzie wszystkie prace w lesie, jak dotąd, wykonuje sam właściciel. Nie ma zwyczaju dzierżawienia lasów. Co prawda coraz częstsze są przypadki zlecania prac leśnych firmom usługowym. Trzecia cecha dotyczy funkcji lasu jako źródła generowania dochodów jego właściciela. Prywatne gospodarstwo leśne nie stanowi zasadniczego źródła dochodu jego właściciela. Gospodarka leśna nie jest więc w takim przypadku samodzielną dziedziną działalności w takim sensie, jak np. produkcja przemysłowa, która przynosi przedsiębiorcy stałe zarobki i środki utrzymania w formie bieżących dochodów. Ogromna bowiem większość prywatnych gospodarstw leśnych to obszar nie przekraczający 1 ha, a liczba takich gospodarstw grubo przekracza 1 milion. W takiej sytuacji właściciel nie może każdego roku oczekiwać dochodu ze sprzedaży produktów leśnych. Codzienne wpływy w żadnym wypadku nie mają miejsca. W większości przypadków las daje mniej lub bardziej (raczej bardziej) nieregularne dochody o charakterze zasiłku, a gospodarka leśna jest związana z innymi rodzajami działalności gospodarczej, głównie rolniczej, które stanowią codzienne źródło dochodów jego właściciela [Płotkowski 2002].

Charakteryzując rozwiązania modelowe dla prywatnego sektora naszego leśnictwa należy zwrócić uwagę na następujące jego cechy charakterystyczne i okoliczności:

- małe, prywatne gospodarstwa leśne dotychczas źródłem jedynie części, i to części bardzo małej lub wręcz znikomej, dochodów właścicieli leśnych i miejsc ich zatrudnienia,
- w odniesieniu do produkcji drewna rozdrobnione gospodarstwa leśne charakteryzują się ograniczonymi możliwościami mechanizacji prac, zwłaszcza jeśli nie ma warunków organizacyjnych umożliwiających jej wykorzystanie w więcej niż na jednej posiadłości; w realizacji prac leśnych istnieje bowiem duże uzależnienie od sąsiadów (dobrym przykładem może tu być budowa dróg leśnych),
- w zakresie np.: ochrony przyrody i gospodarki łowieckiej wzajemne uzależnienie pomiędzy sąsiadami jest wręcz oczywiste,
- drobny właściciel leśny działający na własną rękę ma wręcz znikomy wpływ na rynek surowca drzewnego, jak również na inne rynki związane z lasami.

Pojedynczy właściciel może także mieć trudności w uzyskaniu aktualnych informacji na temat sytuacji na rynku, zwłaszcza na rynku podlegającym raptownym zmianom. Mamy w naszym kraju olbrzymią liczbę małych gospodarstw leśnych, jednak dojdziemy do wniosku, że większość z nich nie prowadzi gospodarki ukierunkowanej na osiągnięcie zysku, jeśli przeprowadzimy ich ocenę zakładając, że dążenie do uzyskania dochodów jest motywem i celem podejmowanej działalności gospodarczej także w leśnictwie.

Jako wzorcowe w prywatnej gospodarce leśnej należałoby uznać zrzeszenia właścicieli leśnych lub wspólnoty leśne. Takie organizacje mogłyby działać jako jednostki samodzielnie ekonomicznie, kupować drewno od swoich członków i przerabiać dużą liczbę

drobnych partii drzewnych na małą liczbę produktów odpowiednio do umów podpisanych z kupcami. Członkostwo powinno być dobrowolne i nie musi mieć umocowania prawnego. Właściciel leśny będący członkiem zrzeszenia byłby zobligowany do sprzedaży drewna do, lub poprzez zrzeszenie.

Zrzeszenia te powinny stworzyć krajową Federację Właścicieli Leśnych. Podstawowym obowiązkiem i zadaniem Federacji i zrzeszeń regionalnych (wojewódzkich?) byłoby negocjowanie z organizacjami kupców warunków dostaw podstawowych sortymentów, czyli ustalanie cen loco las. Ceny należałyby ustalać corocznie, ściślej z wyprzedzeniem do roku czasu. Dopuszczyć też należy wiele innych rozwiązań organizacyjnych, gdyż rynek drzewny w ostatnich latach podlega daleko idącym i nieoczekiwanym zmianom. Do przyjęcia są negocjacje nawet z oddzielnymi tartakami. Ponadto, za sprawę nadrzędną należy przyjąć możliwość zmiany cen w ciągu roku. Ogólna tendencja powinna sprzyjać przenoszeniu umów zawieranych przez szczebel centralny do ośrodków regionalnych. Jako zasadę należałoby przyjąć, że właściciele dostarczają określoną ilość i jakość surowca w danym czasie, w zależności od odległości od ośrodka przemysłu.

Organizacja właścicieli powinna zająć się też profesjonalną informacją i doradztwem, a także oferować pomoc w prowadzeniu gospodarki leśnej, opracowaniu planów urządzania lasu, map łącznie z realizacją prac hodowlanych i związanych z użytkowaniem lasu. Należy przypuszczać, że większość naszych właścicieli leśnych bardziej ceniłaby sobie współpracę w zakresie spraw rynkowych, zwłaszcza cen i warunków odbioru drewna. Problemy z tym związane obracałyby się wokół elementów kształtowania rynku, łącznie z przewidywaniem kształtowania się popytu na surowiec drzewny w dłuższej perspektywie czasowej:

Sprawą szczególnie istotną byłoby ułożenie właściwej współpracy z jednostkami organizacyjnymi Lasów Państwowych, którym łatwiej przecież prowadzić badania i obserwacje marketingowe (w tym zwłaszcza kształtowania się popytu) niż drobnym właścicielom leśnym.

Podstawowym obowiązkiem zrzeszenia czy innej formy organizacyjnej grupującej właścicieli leśnych powinno być, przynajmniej na początku ich działalności, poszukiwanie rynków zbytu na te ilości drewna, które właściciele chcieliby sprzedać w czasie dla nich odpowiednim. Jednocześnie związek (zrzeszenie) powinno mieć określone obowiązki wobec nabywców, tzn. powinno ono spełniać warunki zawarte w umowach (kontraktach) dotyczące tak czasu, jak i jakości, ilości drewna, itp. Im umowa będzie lepiej zrealizowana, tym lepiej będą spełniane warunki prawidłowej konkurencji.

Formy współpracy pomiędzy organizacjami właścicieli leśnych mogą być różne w poszczególnych regionach kraju w zależności od tradycji czy lokalnej sytuacji gospodarczej. Należy założyć, że przedstawiony model nie w każdym regionie rolniczym będzie spełniał właściwie swoją rolę. Jednakże główne wyzwania związane z poszukiwaniem dróg prowadzących do wzrostu funkcji dochodowych i funkcji miejsca pracy w lasach prywatnych, w mniejszej lub większej mierze dotyczą zjawisk rynkowych. Najważniejsze wyzwanie polega chyba na tym, że są to gospodarstwa małe, wymagające specjalnej pomocy, także ze strony państwa.

Literatura

- Gluck P. [1997]: Sustainable Forestry in the Context of Rural Development. Lyss, Szwajcaria.
- Grzesiak M. [2007]: Lasy niestanowiące własności Skarbu Państwa. (maszynopis). Zakład Ekonomiki Leśnictwa. SGGW, Warszawa.
- Klocek A. [2005]: Wielofunkcyjność gospodarki leśnej – dylematy ekonomiczne. *Sylwan* 6.
- Klocek A., Płotkowski L. [1997]: Las i jego funkcje jako dobro publiczne. Referat wygłoszony na Kongresie Leśników Polskich.
- Opracowanie modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w regionie rolniczym. [2004]. (maszynopis). Zakład Ekonomiki Leśnictwa. SGGW, Warszawa.
- Płotkowski L. [1997]: Las jako majątek, miejsce pracy i źródło utrzymania. [W:] Las w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich. Materiały konferencyjne. Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Ostrołęce.
- Płotkowski L. [2002]: Las jako miejsce pracy. *Sylwan* 12.
- Płotkowski L. [2001]: Ekonomiczne aspekty zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Lubelskiej* 29.
- Rocznik statystyczny - Leśnictwo 2006. [2007]. GUS, Warszawa.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. [1991]. *Dz. U.* 101, poz. 444 z późniejszymi zmianami.